

Sammanfattning av rapporten

Bättre måltider i äldreomsorgen

I regleringsbrevet för 2014 fick Livsmedelsverket, inom ramen för kompetenscentrum för måltider i vård, skola och omsorg (här benämnt Kompetenscentrum), i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen inventera genomförda projekt och studier om måltidskvalitet på äldreområdet under perioden 2006-2013. I uppdraget ingick också att lämna förslag på hur måltidskvaliteten för äldre personer inklusive äldre personer med funktionsnedsättning kan utvecklas och höjas.

Utifrån vetenskapen om maten och måltidens betydelse för de äldres hälsa och välmående har äldreomsorgsmåltiden flera gånger hamnat i fokus de senaste åren, både politiskt och medialt. Åtskilliga projekt har genomförts med syfte att höja måltidernas kvalitet, flera med stöd av statliga stimulansbidrag. Trots att mycket bra har gjorts är måltiden inte genomgående en positiv upplevelse för alla äldre i omsorg och förekomsten av undernäring är fortfarande oacceptabelt hög, en kraftig signal om att mer behöver göras.

Kompetenscentrum har haft för avsikt att besvara följande frågeställningar:

- Vilka satsningar har gjorts sedan 2006 för bättre måltider i äldreomsorgen?
- Vad har satsningarna resulterat i?
- Vilka lärdomar kan vi dra?
- Vilka satsningar behöver göras framöver?

Rapporten är indelad i två delar. I del I presenteras förslag på framtida satsningar för att höja äldreomsorgsmåltidernas kvalitet. Förslagen underbyggs i efterföljande diskussion. I del II presenteras den inventering som gjorts inom uppdraget. Inventeringen redovisas i fem kategorier utifrån initiativtagare till respektive satsning/projekt.

Vilka satsningar behöver göras framöver?

I del I presenteras åtta konkreta förslag på framtida satsningar:

1. Tydliggör ansvaret för mat- och måltidsfrågor på myndighetsnivå och i lagstiftningen.
2. Fortsätt att satsa på Livsmedelsverkets nationella kompetenscentrum för måltider i vård, skola och omsorg.
3. Genomför en nationell satsning på äldres måltider, med tydliga ramar och krav.
4. Inför måltidskunskap som obligatorisk kurs på alla vård- och omsorgsutbildningar.
5. Ta fram en nationell handbok/utbildningsmaterial samt genomför en informations- och utbildningsinsats kring måltiderna i äldreomsorgen.
6. Komplettera Socialstyrelsens brukarundersökning och Öppna jämförelser med frågor/indikatorer om måltiderna i ordinärt boende.
7. Kartlägg den offentliga måltidsbranschen med syfte att underlätta kvalitetsutveckling.
8. Initiera forskning som kan bidra till bättre äldreomsorgsmåltider.

Vilka satsningar har gjorts sedan 2006 för bättre måltider i äldreomsorgen?

Den genomförda inventeringen tydliggör att det finns en stor mängd aktörer som bedrivit utvecklingsarbete inom området mat/måltid/nutrition i äldreomsorgen. Regeringen har initierat flera stora satsningar med syfte att förbättra äldreomsorgsmåltiderna, dels genom olika stimulansmedel och prestationsersättningar till kommuner och landsting, dels genom uppdrag till myndigheter, främst Socialstyrelsen och Livsmedelsverket. I de flesta kommuner pågår satsningar som syftar till att förbättra måltidssituationen för äldre i omsorg, en del med stöd av statsbidrag och andra finansierade inom den ordinarie budgeten som en del av den löpande verksamhetsutvecklingen. Därutöver har flertalet organisationer, föreningar och nätverk, med varierande storlek och förutsättningar, engagerat sig i frågan. Forskningen inom området har främst fokuserat på undernäringssproblematiken. Forskare har bland annat kartlagt näringstillståndet hos äldre samt studerat effekter av olika interventioner med syfte att minska undernäringen och det lidande som ett otillräckligt näringsintag orsakar.

Vad har satsningarna resulterat i?

Resultaten av de satsningar som gjorts har varit svåra att värdera, delvis eftersom flera satsningar och projekt, såväl stora som små, inte har utvärderats med avseende på effekt hos de äldre. Detta kan till viss del förklaras av svårigheter att utvärdera kvalitetsprojekt som riktar sig till sköra äldre i ett palliativt skede. På kort sikt kan man ändå se flera positiva effekter, främst i fråga om ökade kunskaper hos den personal som arbetar närmast de äldre. Det är dock ovanligt att satsningarna följts upp vilket gör det svårt att svara på om insatserna gett bestående resultat.

Vilka lärdomar kan vi dra?

Arbetet med uppdraget har gett åtskilliga insikter om vad som fungerar bra och mindre bra kring äldreomsorgsmåltiden idag. Lärdomarna sammanfattas i rapportens diskussion utifrån tio rubriker, som alla belyser framgångsfaktorer för en positiv utveckling av måltiderna i äldreomsorgen:

- **Samsyn** – övergripande mål, tydlig ansvarsfördelning och samverkan på alla nivåer.
- **Helhetsperspektiv** – en måltid är mycket mer än maten på tallriken.
- **Förankring och implementering** – långsiktiga satsningar med engagerat ledarskap.
- **Individanpassning och flexibelt arbetssätt** – centralt för att uppnå nöjda matgäster.
- **Samverkan** – mellan alla berörda verksamheter och professioner, på alla nivåer.
- **Utvärdering och uppföljning** – på individ-, verksamhets- och övergripande nivå.
- **Utbildning och kompetensutveckling** – fortlöpande för alla berörda professioner.
- **Särskild satsning på måltiderna i ordinärt boende** – våga tänka nytt!
- **Statistik, kartläggningar och forskning** – kan bidra till att utveckla måltiderna.
- **Förebyggande arbete** – mycket att vinna på tidiga hälsofrämjande insatser.

Hela rapporten finns att ladda ner på www.livsmedelsverket.se